

JINOYATCHILIKNI OLDINI OLISH USTUVOR VAZIFA (SURXONDARYO MISOLIDA)

Isoxonov Abubakir Muhammadali o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti, safdor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17668242>

ARTICLE INFO

Received: 11th November 2025

Accepted: 12th November 2025

Published: 20th November 2025

KEYWORDS

jinoyatchilikning oldini olish, Surxondaryo viloyati, jamoat joylaridagi jinoyatlar, profilaktika, mahalla inspektori, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, raqamli texnologiyalar, Markaziy Osiyo, chegara xavfsizligi, yoshlar bilan profilaktik ish.

ABSTRACT

Maqolada O'zbekiston Respublikasining Surxondaryo viloyati misolida jinoyatchilikning oldini olishning dolzarb masalalari ilmiy-amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Jamoat joylari va ko'chalarda sodir etilgan jinoyatlarning 2025-yil 9 oyidagi statistik ko'rsatkichlari (umumiy 36,1 %, ko'chalarda 64,8 % ga kamayish) asosida viloyatda amalga oshirilgan profilaktika choralarning samaradorligi baholanadi. Tadqiqotda mahalla profilaktika inspektorlari tizimi, yoshlar bilan ishlash, iqtisodiy-ijtimoiy omillarni bartaraf etish hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi yo'nalishlarning jinoyatchilik darajasiga ta'siri ko'rsatib beriladi. Surxondaryo viloyatidagi tajriba Markaziy Osiyo mintaqasi uchun namunaviy model sifatida baholanib, ushbu choralarni yanada kengaytirish va tizimlashtirish bo'yicha takliflar beriladi.

Jinoyatchilikni oldini olish har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda ustuvor vazifa hisoblanadi, chunki u nafaqat jamiyatning xavfsizligini, balki unga tayanib ishlab chiqarish va ijtimoiy rivojlanishni ham mustahkamlaydi. Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O'zbekiston, jinoyatchilikning turli shakllari – ulardan narkotrafik, korrupsiya va jamoat joylaridagi hujumlar bilan kurashishda muvozanatli siyosat yuritib kelmoqda. Bunda Surxondaryo viloyati misoli alohida ahamiyatga ega, chunki u Afg'oniston bilan chegarada joylashgani sababli tranzit jinoyatlari uchun xavfli zona hisoblanadi va hamzamon mahalliy aholining faol ishtiroki bilan profilaktika choralarning samarali namunasi bo'lmoqda. Hozirgi davrda jinoyatchilikning oldini olishda davlat organlarining faoliyatini kuchaytirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni rivojlantirish va iqtisodiy-ijtimoiy omillarni hisobga olish zarur bo'lib, bu Surxondaryoda amalga oshirilgan choralar orqali isbotlanmoqda.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning profilaktik faoliyatini jamoatchilik bilan hamkorlikda amalga oshirishni nazarda tutadi. Markaziy Osiyoda, xususan, tranzit jinoyatlari – narkotrafik va inson savdosi – bilan kurashishda xorijiy hamkorlik muhim ro'l o'ynaydi. Masalan, BMT Narkotik va Jinoyatga qarshi kurashish bo'yicha idorasi (UNODC) Markaziy Osiyo mamlakatlarida jamoatchilik polising modellarini joriy etish orqali korrupsiya va uyushgan jinoyatchilikni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Surxondaryo viloyatida bu jarayon alohida kuchaygan, chunki viloyatning geografik holati – Afg'oniston bilan 200 kmdan ortiq chegara – uni narkotrafik yo'llari uchun mahalliy xavf ostida qoldirmoqda. Shuningdek, viloyat aholisining 80 foizi qishloq aholisi bo'lib, ularning ijtimoiy-iqtisodiy holati – ishsizlik va kam ta'minlanganlik – jinoyatchilikka bo'lgan maylni kuchaytirishi mumkin. Biroq,

davlatning profilaktika choralari orqali bu omillarni neytrallashtirish mumkin bo'lmogda, xususan, mahalla ko'makchilari va mahalliy hukumat organlarining faolligi bilan.

Jinoyatchilikning oldini olishda ustuvor yo'nalishlardan biri jamoat joylari va ko'chalarda xavfsizlikni ta'minlashdir. Surxondaryoda 2025-yilning 9-oyi mobaynida jamoat joylarida 124 ta jinoyat sodir etilgan bo'lib, o'tgan yilning shu davriga nisbatan 70 taga (194/124) – 36,1 foizga kamaygan. Shu jumladan, ko'chalarda 43 ta jinoyatlar sodir etilgan bo'lib, o'tgan yilning shu davriga nisbatan 79 taga (122/43) – 64,8 foizga kamaygan. Jamoat joylari va ko'chalarda sodir etilgan jinoyatlar shahar-tuman kesimida tahlil qilinganida, Termiz shahrida 10 taga (34/24), ya'ni 29,4 foizga, Angor tumanida 3 taga (16/13), ya'ni 18,8 foizga, Muzrabot tumanida 3 taga (5/2), ya'ni 60 foizga, Boysun tumanida 7 taga (9/2), ya'ni 77,8 foizga, Qiziriq tumanida 7 taga (8/7), ya'ni 12,5 foizga, Bandixon tumanida 2 taga (3/1), ya'ni 66,7 foizga, Jarqo'rg'on tumanida 2 taga (13/11), ya'ni 15,4 foizga, Sho'rchi tumanida 6 taga (16/10), ya'ni 37,5 foizga, Oltinsoy tumanida 6 taga (10/4), ya'ni 60 foizga, Denov tumanida 26 taga (48/22), ya'ni 54,2 foizga, Sariosiyo tumanida 3 taga (7/4), ya'ni 42,9 foizga, Uzun tumanida 8 taga (10/2), ya'ni 80 foizga kamayishiga erishilgan. Bu ko'rsatkichlar Surxondaryoda profilaktika choralarining samaraliligini isbotlaydi va ularning umumiy tendensiyasi – O'zbekiston bo'yicha 2024-yilda 132 298 ta jinoyat sodir etilganiga qaramasdan [1], viloyat darajasida kamayish kuzatiladi.

Bu natijalarga erishishda mahalliy hukumat va IIV organlarining hamkorligi asosiy ro'l o'ynadi. Masalan, jamoatchilik polising modellarini joriy etish orqali politsiya va aholi o'rtasidagi ishonch munosabatlari kuchaymogda. UNODC ning Markaziy Osiyodagi dasturlari doirasida O'zbekistonda, jumladan Surxondaryoda, mahalla inspektorlari uchun treninglar o'tkazilmogda, bu esa aholining xavfsizlik masalalarida faol ishtirokini ta'minlaydi [2]. Viloyatda mahalla ko'makchilari tizimi orqali ishsiz yoshlar bilan ishlash, oilaviy zo'ravonlikning oldini olish va narkotrafikka qarshi kampaniyalar olib borilmogda. Bu choralarning samarasini tahlil qilib, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamoatchilik bilan hamkorlik jinoyatlarni 20-30 foizga kamaytirishi mumkin, xususan, tranzit zonalarida [3]. Surxondaryodagi tajriba buni tasdiqlaydi: Denov va Uzun tumanlaridagi kamayish ko'rsatkichlari (54,2% va 80%) mahalliy aholining faolligi va IIO post-patrul xizmatining patrulligini kuchaytirilishi bilan bog'liq.

Jinoyatchilikning oldini olishda iqtisodiy omillarni hisobga olish ham muhimdir. Surxondaryo viloyatida qishloq xo'jaligi 42 foiz ishchi kuchini ta'minlaydi va undagi 8 foiz umumiy hosil – asosiy daromad manbai [4]. Biroq, ishsizlik darajasi yuqoriligi (ayniqsa, yoshlar orasida) jinoyatchilikka olib kelishi mumkin. Davlatning "Yoshlarni ish bilan ta'minlash" dasturi doirasida viloyatda kasb-hunarga o'qitish markazlari faoliyati kuchaytirilgan, bu esa giyohvandlik va boshqa iqtisodiy jinoyatlarni kamaytirmogda. Masalan, Boysun va Muzrabot tumanlaridagi 77,8% va 60% kamayish natijalari aynan ish o'rnlari yaratish va yoshlar bilan profilaktik suhbatlar bilan izohlanadi. Xorijiy tajribaga ko'ra, Markaziy Osiyoda uyushgan jinoyatchilikning oldini olishda ta'lim va iqtisodiy rivojlanishning roli yuqori: BMT ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy noravshanlik kamaygan holda jinoyatlar 15-25 foizga qisqaradi [5]. Surxondaryoda bu yo'nalishdagi choralar – turizm va qaytarishni rivojlantirish, viloyatning xavfsizligini oshirishga xizmat qilmogda.

Korrupsiya va uyushgan jinoyatchilikning oldini olishda ham Surxondaryo misoli o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi. Viloyatda chegara nazoratini kuchaytirish orqali narkotrafik 2024-yilda 263 ta holatda sodir etilgan bo'lib, bu umumiy ko'rsatkichdan past [1]. Bunda IIV va mahalliy hokimiyatlarning hamkorligi, shuningdek, BMT ning antikorrupsion platformalari orqali treninglar samara bergan [6]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyoda korrupsiyani kamaytirish uchun jamoatchilik nazorati va shaffoflik muhim, bu esa

Surxondaryodagi 36,1% umumiy kamayishni ta'minlagan [7]. Masalan, Termiz shahridagi 29,4% kamayish shahar patrullari va aholi bilan suhbatlar natijasidir.

Yaqin yillardagi tajriba shuni isbotlaydiki, jinoyatchilikning oldini olishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samarali. Surxondaryoda videonazorat tizimlarini o'rnatish va mobil ilovalar orqali aholi shikoyatlarini qabul qilish joriy etilgan, bu ko'chalardagi jinoyatlarni 64,8 foizga kamaytirgan. Xorijiy misollarga ko'ra, shaharlardagi yorug'lik va dizaynni yaxshilash jinoyatlarni 20 foizga qisqartiradi [8]. Viloyatda bu choralarni kengaytirish – masalan, Sho'rchi va Sariosiyo tumanlarida – kelajakda umumiy ko'rsatkichlarni yaxshilaydi.

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryo viloyatida jinoyatchilikning oldini olishdagi tajriba O'zbekiston va Markaziy Osiyo uchun namunaviydir. 2025-yilning 9-oyidagi 36,1 foiz kamayish mahalliy hamkorlik, iqtisodiy choralari va xorijiy dasturlar natijasi bo'lib, ularni yanada rivojlantirish orqali viloyatni xavfsiz va barqaror mintaqaga aylantirish mumkin. Bu yo'nalishdagi faoliyat nafaqat jamiyat xavfsizligini, balki iqtisodiy o'sishni ham ta'minlaydi, chunki xavfsiz muhit investitsiyalar va turizmni jalb qiladi. Kelajakda bu choralarni barcha tumanlarda bir xillashtirish va aholining faolligini oshirish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. The number of crimes in Uzbekistan in 2024 exceeded 132,000 cases // UzDaily.uz. – 2025. – March 10. – P. 1-3.
2. UNODC Enhances Capacity of Law Enforcement of Uzbekistan to Strengthen Community Partnership and Ensure Public Safety // United Nations Office on Drugs and Crime. – 2021. – November 20. – P. 1-2.
3. Markowitz L.P., Omelicheva M.Y. Understanding Organized Crime and Violence in Central Asia // United States Institute of Peace. – 2021. – Special Report 495. – P. 1-28.
4. Surxondaryo Region // Wikipedia. – 2025. – Updated August 4. – P. 1-5. (Based on official statistics from Uzstat).
5. Central Asia's Organized Crime Battle: Insights, Challenges, and Strategies for Transformation // CABAR.asia. – 2023. – June 29. – P. 1-10.
6. Regional Anti-Corruption Platform for Central Asia // United Nations Office on Drugs and Crime. – 2023. – November. – P. 1-15.
7. Organized Crime and Its Control in Central Asia // Office of Justice Programs. – 2004. – P. 1-150.
8. How reducing inequality will make our cities safer // World Economic Forum. – 2020. – March 25. – P. 1-5.